

УДК 378.147

**ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ
ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ**

Кузьміна Л.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

**ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ
ЛЕКСИКИ В ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ**

Кузьміна Л.В.

У статті охарактеризовано лінгводидактичні засади навчання термінологічної лексики комп'ютерної галузі. Наведено систему прийомів стимулювання пізнавальних мотивів, подано методи, що відповідають комунікативно-діяльнісному підходу до вивчення фахової лексики.

Ключові слова: лінгводидактика, комунікативно-діяльнісний підхід, особистісно зорієнтоване навчання, метод «папка успіху».

**ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ
ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКЕ В ТЕХНИЧЕСКОМ ВУЗЕ**

Кузьмина Л.В.

В статье дана характеристика лингводидактических основ обучения терминологической лексике компьютерной области знаний. Приводится система приемов стимулирования познавательных мотивов, подаются методы, которые соответствуют коммуникативно-деятельностному подходу к изучению специальной лексики.

Ключевые слова: коммуникативно-деятельностный подход, лично-ориентированное обучение, метод «папка успеха».

**LINGUISTIC-DIDACTIC PRINCIPLES OF STUDY OF THE
TERMINOLOGICAL VOCABULARY AT A TECHNICAL UNIVERSITY**

L. V. Kuzmina

This paper defines the linguistic-didactic principles of the terminological vocabulary study in the computer branch. Also considered are some

techniques corresponding to the communication-behavioral approach to study of the professional vocabulary, as well as a system of methods of the cognitive processes stimulation.

Key words: linguistic-didactics, communication-behavioral approach, personality-centered education, method of portfolio.

Формування професійної комунікативної компетенції майбутніх інженерів як необхідного складника їхньої загальнопрофесійної підготовки є актуальним соціальним замовленням мовним курсам. Сучасна лінгводидактика здійснила важливі кроки на шляху вдосконалення мовного навчання відповідно до нових освітніх концепцій, що визначають головну мету освіти – реалізацію закладеного в людині особистісного потенціалу засобами сучасних педагогічних технологій. У лінгводидактичній науці розроблені перспективні напрями мовленнєвої підготовки студентів, що дають позитивні результати. Актуальними у викладанні української мови в навчальних закладах є:

1) комунікативний підхід, що передбачає побудову навчання мови як моделі процесу реальної комунікації і створює умови для свідомомовленнєвої діяльності студентів, чия мовленнєва практика ґрунтується не тільки на знаннях мовної системи, а й на діяльності спілкування [1] (Л. Паламар, М. Пентилюк, Е. Палихата, Т. Симоненко, О. Тищенко та ін.);

2) технологічний підхід до навчання мови, який забезпечує системний спосіб його організації, спрямований на оптимальну побудову й реалізацію навчальної мети і ґрунтується на діяльнісному підході, що сприяє інтенсифікації навчання, генералізації мовленнєвих знань, умінь і навичок для використання в подальшій навчальній і практичній діяльності (М. Пентилюк, К. Плиско, Л. Ткаченко, С. Караман та ін.);

3) професійне спрямування мовного курсу у внз, що має стимулювати навчальну діяльність студентів (Л. Барановська, Л. Головата, Т. Рукас, Н. Тоцька, В. Михайлюк та ін.);

4) не тільки передача знань, формування умінь та навичок на заняттях з мовних курсів, а розвиток мовної особистості студента (М. Вашуленко, Л. Паламар, Л. Скуратівський, Г. Шелехова,

Т. Донченко, Л. Верзацька, Т. Симоненко, О. Горошкіна та ін.). Лінгводидакти розробляють концепції когнітивно-комунікативного напрямку як пріоритетного в середній та вищій школах, що методично забезпечує процес формування пізнавальних і творчих знань, умінь і навичок, спирається на визначені вище аспекти, інтегрує їх (праці вчених М. Пентилюк, Т. Окуневич, А. Нікітіна, О. Горошкіна, Т. Симоненко та ін.). Цей підхід спрямований на виконання головного завдання мовної освіти в сучасних умовах – формування комунікативної компетенції того, хто вивчає мову, і цілком відповідає загальноєвропейським орієнтирам із питань мовної освіти [1; 126].

Вивчення фахової лексики на заняттях з професійного мовлення в технічних ВНЗ є важливою передумовою для подальшої роботи над виробленням у студентів навичок усного та писемного спілкування. Мета публікації: подати систему методів та прийомів вивчення термінів комп'ютерної галузі, що ґрунтується на інтеграції сучасних підходів у лінгводидактиці. Пошуки шляхів підвищення ефективності навчання дають змогу звернутися до технологізації процесу навчання, що передбачає: створення умов для стимулювання роботи студентів з удосконалення власного мовлення, розробку системи методів та прийомів взаємодії викладача і студента, пошук нової системи контролю навчального процесу. Серед засобів і методів стимулювання студентів до вивчення термінів є такі:

1. Показ переваг, якими володіє спеціаліст, що вільно володіє фаховою термінологією.

2. Посилання на авторитет відомих людей, учених комп'ютерної галузі, викладачів навчального закладу. Вплив прикладу мовної ерудиції викладача.

3. Застосування афоризмів про мову й мовлення, які дають студентам можливість усвідомити значення мови в житті людини й необхідність удосконалення власного мовлення.

4. Виявлення реального рівня володіння фаховою лексикою на основі діагностики, що дає можливість студентам усвідомити недоліки власного мовлення й необхідність їх подолання. Ґрунтуючись на порівнянні кінцевих навчальних результатів, діагностика показує кожному студенту особисті досягнення у вивченні теми.

5. Показ зв'язку з попереднім матеріалом. Завдяки цьому прийому студент усвідомлює отримані знання системно, в органічному взаємозв'язку, що дозволяє перевести його на рівень більш усвідомленого, дієвого ставлення до навчання.

6. Створення ситуації новизни. Основною умовою функціонування цього прийому є наявність у навчальному матеріалі нової інформації (походження термінів, історія створення української лексикографії; шляхи запозичення іншомовної лексики).

7. Застосування проблемних ситуацій, питань і вправ, що стимулюють мисленнево-творчу активність студента. Вони мають спонукати до роздумів, самостійного пошуку й відкриття нових знань, викликати у студентів бажання висловитися.

8. Прийоми, за допомогою яких реалізуються міжпредметні зв'язки. Серед них щонайменше можна виділити роботу з фаховими текстами, дослідження лексики Інтернету, дослідження фахових, зокрема електронних словників та принципів роботи програм машинного перекладу.

9. Залучення у процес формування професійного мовлення активних методів, що стимулюють пізнавальну активність і самостійність студентів (проблемний виклад, аналітико-синтетичний, евристичний та дослідницький методи, метод спостереження та ін.), та інтерактивних технологій, побудованих на основі колективних і групових форм навчання (дискусії, ділові й навчальні ігри, тренінги, метод проектів тощо).

10. Запровадження рейтингового контролю знань та систематичний зворотній зв'язок. Можливість оцінки виконувати роль зовнішнього стимулу є беззаперечною, проте оцінювання результатів навчання можна спрямувати на формування внутрішніх пізнавальних мотивів і мотивів самореалізації. Для цього необхідно надавати студентам можливість самостійно вибирати форму контролю (самоконтроль, парний і груповий взаємоконтроль, комп'ютерний контроль) і вид тесту (самостійної роботи) за рівнем складності; організувати зворотній зв'язок оперативно, щоб максимально скоротити час між навчальною діяльністю й контролем.

Відповідно до комунікативно-діяльнісного підходу сукупність теоретичних знань про мовні одиниці, а також умінь і навичок вільного володіння ними повинні знайти втілення у практичному використанні їх у процесі мовленнєвої діяльності.

Це вимагає передусім нових підходів до вивчення термінологічної лексики в технічному навчальному закладі, що ґрунтуються на психологічних дослідженнях про мовленнєву діяльність людини. Незважаючи на те, що в психології існують різні підходи щодо визначення структури мовленнєвої діяльності (Л. Віготський, О. Леонтєв, І. Зимня, О. Лурія), думки вчених на сутність її етапів багато в чому збігаються. По-перше, в основі визначення етапів дослідники оперують загальноприйнятим у психології уявленням про трифазову структуру будь-якої діяльності (етап орієнтування й планування – етап виконання або реалізації – етап контролю), що ґрунтується на ідеї інтеріоризації, тобто перетворення зовнішньої діяльності у внутрішню психічну діяльність. По-друге, вчені визначають внутрішній операційний бік мовлення, що становить динамічну систему конкретних дій і операцій (внутрішніх або зовнішніх). Т. Симоненко наголошує на необхідності в процесі навчання мови вдосконалення у студентів насамперед трьох груп професійно-комунікативних умінь, що співвідносяться з основними фазами процесу породження мовлення: докомунікація, комунікація та посткомунікація. Відповідно до цих фаз дослідниця описала роботу над формуванням мовлення як системний технологічний процес, що будується за етапами одержання знань студентами [2].

Знання структури мовленнєвої діяльності дозволяє визначити зміст спільної навчальної діяльності викладача й студентів, та наголосити на притаманних для кожного суб'єкта цієї діяльності аспектах. Зокрема це дає можливість:

- викладачу поетапно організувати навчання термінологічної лексики, а студентам усвідомити складні процеси її використання в мовленні;
- викладачу створювати, підтримувати й підвищувати внутрішню мотивацію навчання на кожному етапі навчання, студентам усвідомити необхідність оволодіння всіма видами

інтелектуальних і мовленнєвих дій;

- викладачу визначати систему навчальних цілей відповідно до етапів мовленнєвої діяльності, студентам свідомо здійснювати самостійну поетапну, цілеспрямовану роботу над удосконаленням власного професійного мовлення;
- викладачу відстежувати результати навчання й здійснювати корекцію на кожному рівні мовленнєвої діяльності студентів, студентам усвідомлено аналізувати помилки у власних мовленнєвих діях, співвідносячи їх з конкретним рівнем діяльності. У цілому знання будови мовленнєвої діяльності допоможе ефективніше побудувати технологію навчання всім видам професійного мовлення.

Система вивчення термінології складається з таких етапів:

1. *Етап засвоєння знань про терміни.* Студентам пропонується робота з фаховим текстом, зокрема відповісти на проблемно-пізнавальні питання. Наведемо деякі з них: До якого стилю належить текст, чому? Яку функцію виконують підкреслені слова? Чому у даному контексті словосполучення «системний блок» вважається терміном, а слово «дерево» ні? Чи може слово «дерево» бути терміном, у якому контексті? Які основні ознаки термінологічних одиниць Ви можете назвати? Чому виділені терміни називаються загальнонауковими? Чому інша група виділених слів називається вузькогалузевими термінами? Які функції виконують загальнонаукові та вузькогалузеві терміни? Чому слово «жорсткий диск» є терміном, а «вінчестер» вважається професіоналізмом? Яких змін зазнає текст, якщо замість термінів «материнська плата», «записати інформацію», «комп'ютер» ужити професіоналізми «мама», «скинути інформацію», «комп» тощо? В основі пошуку відповідей на ці питання лежать такі інтелектуальні прийоми: аналіз, висловлення припущень, порівняння, встановлення зв'язків між мовними явищами, зіставлення їх та перевірка правильності доказів, формування висновків та узагальнень у процесі спільної діяльності викладача та студентів за умови максимальної самостійності студентів. На цьому етапі пропонуються вправи на порівняння, зіставлення та аналіз лексичних одиниць в російській (іноземній) та рідній мовах, зіставлення прямого і переносного значень термінів у контексті й поза ним, вправи на добір

синонімів, антонімів та визначення їх функцій у професійному мовленні, з'ясування лексичних значень вузькогалузевих термінів, омонімічних, багатозначних термінів, термінів-паронімів, морфологічний та морфемний аналіз термінів та ін. На першому етапі запроваджуються також дискусійні методи або форми навчання (дискусійні клуби), мета яких дослідити особливості термінологічної лексики. Дискусійні методи потребують чіткої організації, вибору проблемного питання, що оголошується заздалегідь, опрацювання літературних джерел, словників, добір аргументів, ілюстративного матеріалу, підготовка наочності (таблиць, схем) за темою. Наприклад, студентам пропонуються проблемні питання на дослідження етимології термінів «Який обсяг у термінології комп'ютерної галузі становлять власне українські та запозичені терміни?» або на розрізнення міжгалузевої омонімії «Чи є термінами комп'ютерної галузі слова: архів, маска, дерево, гілка, команда, адміністратор, ярлик, каталог, редактор, карта?». Під час дискусій студенти виробляють такі складники комунікативної компетенції:

- термінологічну компетенцію (знання лексики свого фаху);
- мовленнєву компетенцію (уміння спілкуватися на професійні теми в формі монологу, діалогу й полілогу, використовувати екстралінгвістичні та кінетичні засоби спілкування);
- соціолінгвістичну компетенцію (здатність розуміти й продукувати мовлення в конкретному соціолінгвістичному контексті спілкування);
- соціокультурну компетенцію (уміння застосовувати в мовленнєвій практиці власний досвід і знання, здобуті під час вивчення літературних джерел, дослідження словників);
- інформаційну компетенцію (уміння здійснювати пошук необхідної інформації, переробляти інформацію, використовуючи її в нових практичних ситуаціях);
- самоорганізаційну компетенцію (уміння самостійно перетворювати, розвивати й доповнювати свої знання, аналізувати результативність власної діяльності);
- творчу компетенцію (уміння орієнтуватися в нестандартних ситуаціях спілкування й ефективно брати в них участь, генерувати й творчо переробляти нову інформацію).

2. *Етап комунікативний.* На цьому етапі студенти відпрацьовують вміння та навички ефективно використовувати термінологічну лексику відповідно до конкретної мовленнєвої ситуації. Студентам пропонуються комунікативні та проблемно-комунікативні вправи на конструювання, перетворювання мовних явищ, редагування, утворення похідних термінів, введення термінів у текст. Розвиток навичок використовувати терміни у власному мовленні передбачає роботу з фаховими текстами, зокрема виконання усних та письмових завдань на вживання спеціальної лексики в нових ситуаціях: виступи з презентаціями, доповідями, побудова діалогів, написання анотацій, прес-релізів, відгуків, рецензій тощо.

3. *Етап рефлексивно-оцінювальний.* На цьому етапі навчання студенти аналізують власну термінологічну компетенцію та компетенцію інших учасників спілкування, працюють над удосконаленням власного мовлення. На практичному занятті студенти презентують та обговорюють свої «папки успіху» (А. Фасоля). Створення «папки успіху» в межах самостійної роботи має низку переваг: допомагає студентам осмислити результати навчання та побачити динаміку формування власної термінологічної компетенції, підвищує мотивацію, заохочує активність і самостійність, формує загальнонавчальні вміння: цілевизначення, планування, організації діяльності, рефлексії та самооцінювання [3; 20]. Пропонуємо студентам робочу «папку успіху», що вміщує роботи, зібрані впродовж певного періоду навчання термінологічної лексики та письмовий самоаналіз з описом подальших кроків щодо корекції помилок, або більш складний вид «папки успіху» – презентаційну, що демонструє сформованість термінологічної компетенції і містить підсумкову роботу у вигляді термінологічного словника, статті або тез на наукову конференцію.

Таким чином, вивчення спеціальної лексики здійснюється у тісному зв'язку з формуванням професійної комунікативної компетенції, що відповідає вимогам комунікативно-діяльнісного підходу як пріоритетному в навчанні мови. Сподіваємось, що така організація навчання не тільки дасть змогу студентам розширити та активізувати власний запас фахової лексики, а й буде відповідати їхнім професійним потребам та інтересам. Перспектива подальшої роботи у цьому